

Dirk de Jager, de onvermoeide polsstokdrager

Henk J. van Es
Griftenstein 19, 3621 XJ Breukelen

Een achterkleindochter¹ van Dirk de Jager (1824 - 1900)² leende mij in 1994 het jubileumgedicht, dat haar overgrootvader op 31 december 1897 van zijn jachtgezellen kreeg. Die huldigden hem toen, omdat hij voor de 50ste keer "in zijn ambt van polsstokdrager" de sluiting van het jachtseizoen mee maakte. Een van de jachtvrienden zal het gedicht hebben voorgelezen en na de wens dat hij zijn werk nog lang zou mogen verrichten, zullen de anderen daarmee hebben ingestemd via een luid "Hiep! Hiep! Hoera!" (Afbeelding 1).

De anonieme auteur van het gedicht had een mooie hand van schrijven en was een ervaren feestdichter. Bovendien tekende hij niet onaardig een fazant en een haas als jachtbuit, de weitas aan een landhek en twee nog aan de jacht ontkomen vogels. De naam van deze dichter-tekenaar zullen we waarschijnlijk niet kunnen achterhalen, maar die van de polsstokdrager heeft hij op een aardige manier voor ons vastgelegd.

Ik kende Dirk de Jager al langer van naam, want ik was hem in het bevolkingsregister van Breukelen-Nijenrode tegengekomen als werkman-winkelier, wonend in de Dannestraat. Bovendien had ik van de in 1992 overleden oud-wethouder Wout Balk gehoord, dat zijn overgrootvader Dirk de Jager heette en in de Dannestraat had gewoond.

Bij de kennismaking met het gedicht vroeg ik me af, hoe een man als Dirk, afgezien van zijn familienaam, bij de jacht betrokken was geraakt. De sigaren die hij voor de drijvers in zijn weitas meevoerde, zouden uit zijn winkel afkomstig kunnen zijn. Toch konden die voor een 73-jarige geen voldoende aanleiding zijn om nog met een jachtgezelschap mee te gaan, de polsstok te dragen en de hazen vervoersgereed te maken. Naspeuringen in de archieven van de gemeenten Breukelen-Nijenrode en Breukelen-St. Pieters gaven mij wat meer kijk op zijn familierelaties en daarmee op een mogelijke relatie tot de jacht.

Het ouderlijk gezin van Dirk de Jager

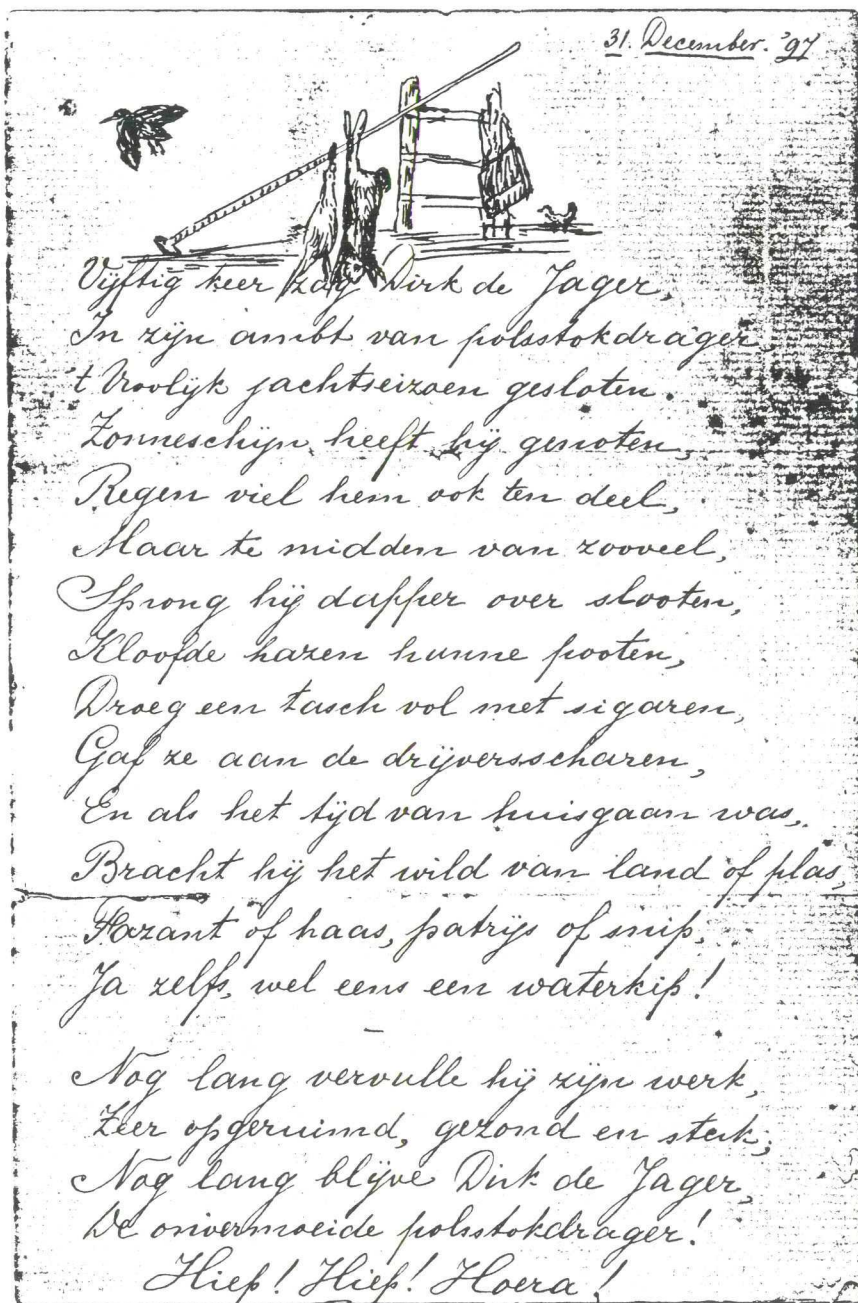
Dirk werd op 15 maart 1824 aan het Zandpad, ongeveer tegenover De (Nieuwe) Oliphant, geboren als vijfde zoon van Dirk de Jager en Adriana Stekelenburg.³ Zijn vier oudere broers waren evenals vader Dirk in Zuilen geboren. Na Dirk kreeg het echtpaar De Jager in Breukelen-St. Pieters nog drie kinderen.⁴ Vader De Jager zal op de steenbakkerij van Cromwijck hebben gewerkt, want bij zijn overlijden in 1833 woonde de familie nog steeds in een van de daarbij behorende werkmanshuisjes, Zandpad 23. Toen zijn weduwe 34 jaar later overleed, werd het huis, dat inmiddels nummer 33 had gekregen, betrokken door de steenovenbaas Willem Visser.

Toen in 1849 het Bevolkingsregister werd opgesteld, woonde Dirk junior nog met vier broers en een zuster bij zijn moeder op hetzelfde adres, Zandpad 23d. Vier jaar later, op 22 oktober 1853, trouwde hij als "steenovensgezel oud 29 jaar" te Breukelen-St. Pieters met Gerritje Wagenaar.⁵ Het jonge paar vertrok diezelfde dag naar Breukelen-Nijenrode.

Oudere broers

Dirks oudste broer, de in 1815 geboren Willem de Jager, woonde in 1849 als weduwnaar weer bij zijn moeder, maar hij hertrouwde in 1855 en vertrok toen naar Maarssen.

Jacobus de Jager, in 1816 geboren, woonde in 1849 met zijn gezin in Breukelen-Nijenrode wijk A nr. 160 (nu Brugstraat 4). Hij had daar een water- en vuurwinkel, maar was ook werkman en later tuinman. Zijn vrouw, de in 1821 te Breukelen-St. Pieters geboren Maria Daamen, waste en streek vrouwenmutsen en zal op de winkel hebben gepast. Toen Jacobus de Jager op 21 augustus 1894 overleden was, deden zijn 39-jarige zoon Jacobus en zijn 70-jarige broer Dirk daarvan aangifte op het gemeentehuis. Jacobus de Jager Jr kwam daarna in het huis van zijn vader wonen, Brugstraat A 235. Hij was timmerman-aan-

Afb. 1. Het jubileumgedicht voor Dirk de Jager uit 1897.

nemer en vestigde zich in 1906 te Nieuwersluis.

De in 1821 geboren Rijk de Jager woonde in 1858 nog enige tijd bij zijn moeder aan het Zandpad, maar vertrok later in dat jaar 1858 naar Breukelen-Nijenrode, waar hij als tuinman op het adres Dannegracht A 168 ging wonen. Dat was op Vecht en Dam bij notaris N.F. Snel, die ook twee inwonende dienstbodes had. Hij trouwde met een van hen, de vier jaar oudere Elisabeth Spierling, en betrok omstreeks 1866 het huis Dannestraat A 150 (een gedeelte van een pakhuis Sectie C nr. 24 aan de Brouwerij dat in 1890 werd afgebroken⁶). Zijn huwelijk bleef kinderloos. In 1889 verhuisde hij met zijn vrouw naar het adres Kerkhof A 66 (nu Kerkplein). Nadat hij op 11 november 1892 was overleden, werd dit huis (dat in 1890 was omgenummerd tot Wijk A nr. 82) betrokken door de in 1857 geboren huisschilder Hendrik Menke met zijn gezin.

Dirks vier jaar oudere broer Nicolaas de Jager⁷ was in 1844 getrouwd met Petronella Wagenaar, een oudere zus van Dirks vrouw Gerritje, en had in 1849 al dochters van vier en van één jaar oud. Zij woonden Zogdijk 17 (het jagershuis van Gunterstein, nu Scheendijk 4). Nicolaas was dus bosbaas en jager bij Daniël Willink en jonkvrouwe Johanna M.E. van Collen. Dit verklaart dat zijn broer Dirk vanaf 1847 tijdens de drijfjachten die op het landgoed Gunterstein werden gehouden als polsstokdrager optrad. Toen Nicolaas in 1862 plotseling overleed, deden broer Dirk en tuinbaas J.C. Strietman daarvan aangifte op het in dat jaar geopende nieuwe gemeentehuis aan de Nieuwstraat. De overleden "boschbaas oud 42 jaar" werd opgevolgd door de 29-jarige jager Willem Hendrik Boom.⁸ Die was voortaan de leider van de jachtpartijen op Gunterstein.

Een jubileum

Op de reeds eerder in dit tijdschrift geplaatste foto⁹ die kort vóór 1900 voor het koetshuis van Gunterstein van het jachtgezelschap werd gemaakt (Afbeelding 2), neemt de heer Boom een centrale plaats in. Aan zijn rechterhand staat, bijna even zelfbewust als hij, een polsstokdrager met zijn hand aan de enorme polsstok, die onderaan wordt tegengehouden door een op de grond zittende jongen. De polsstokdrager is te jong om onze Dirk de Jager te kunnen zijn. Misschien is het de in 1873 geboren Willem Nicolaas Boom, die in 1907 zijn vader zou opvolgen. Bij nauwkeuriger beschouwing van de foto blijkt rechts van jager Boom een tweede polsstokdrager met de hand aan een stok te staan. Het is een glimlachende oude man, wiens leeftijd zou kunnen overeenstemmen met die van Dirk de Jager. Bovendien heeft hij, in tegenstelling tot de jongere stokdrager, de riem van een weitas over zijn schouder. De foto zou ter gelegenheid van Dirks jubileum gemaakt kunnen zijn en dan uit 1897 stammen. Als de oude polsstokdrager inderdaad Dirk de Jager is, dan werd de foto in ieder geval uiterlijk in december 1899 gemaakt, want Dirk overleed op 23 januari 1900.

Het jachtgezelschap bestond, naar de kledij te oordelen, voornamelijk uit personeel en misschien ook enkele pachters van Gunterstein. Een uitzondering daarop vormden misschien de twee jagers met een hoed op hun hoofd. De man in witte jas schuin rechts achter de heer Boom zal de bejaarde koetsier Johannes Broekhuizen¹⁰ zijn. De tweede man van rechts doet me ondanks zijn klompen aan een livreeknecht of palfrenier denken. Hij kan de toen op Gunterstein inwonende palfrenier Johannes Pieter Broekhuizen zijn, die in 1911 zijn vader zou opvolgen als koetsier. De tweede man van links is misschien de tuinbaas Dirk van der Horst. Hij was zijn schoonvader J.C. Strietman¹¹ opgevolgd en zou zelf in 1904 opgevolgd worden door tuinbaas Gijsbertus van Tricht.

Dirk de Jager behoorde hoogstwaarschijnlijk na zijn huwelijk in 1853 tot het personeel op Gunterstein. Zijn achterkleindochter meende dat hij tuinman was geweest, maar in de overlijdensakten van zijn broers Nicolaas uit 1862 en Jacobus uit 1894 wordt hij aangeduid als werkman.

Het gezin van Dirk de Jager

Op de dag van zijn huwelijk, 22 oktober 1853, vestigde Dirk de Jager zich met zijn zes jaar jongere vrouw in Breukelen-Nijenrode op het adres Watersteeg nr. 195. Dat zal het vierde huis vanaf de Herenstraat geweest zijn, waar metselaar J.C. Coens op de zuidhoek van de steeg woonde. In de Watersteeg werd op 7 september 1854 hun dochter Adriana geboren. Het gezin verhuisde naar de Wijde Steeg nr. 57 (nu Kerkbrink 10), waar Gerritje Wagenaar op 31 augustus 1855 overleed. Ze was toen 25 jaar oud.

Vader Dirk hertrouwde met Elisabeth den Hertog¹² en betrok omstreeks 1856 het zuidelijkste van de vier nieuwe huizen, die Cornelis van Stam in dat

Afb. 2. Jachtgezelschap met polsstokdragers, poseerend voor het koetshuis van Gunterstein. De vijfde man van rechts zal Dirk de Jager zijn. (Foto geschonken door W. H. Boom aan Foto-archief Historische Kring Breukelen.)

jaar tussen zijn huis en de villa Buitendorp aan de Dannestraat liet bouwen. Daar werd in 1858 zijn zoon Dirk Johannes de Jager geboren. In 1859 huurde hij de middelste van drie woningen aan de oostkant van de Dannestraat (nu Dannestraat nr. 6), die het eigendom waren van metselaar J.C. Coens. De vorige bewoner, Petrus Johannes van Nimwegen, had in dit pand een winkel gedreven en Dirk nam die er bij over, want in het bevolkingsregister van 1860 werd hij ingeschreven als winkelier-werkman. Dirks vrouw zal de winkel samen met haar inwonende moeder hebben beheerd. In 1862 kreeg ze een dochter, Theodora, die in 1885 met de smid Pieter Balk¹³ trouwde.

Dirk de Jager had wat geld kunnen overhouden, want in 1885 kocht hij het blokje van drie huizen¹⁴ waarvan hij al 25 jaar het middelste bewoonde. Na zijn overlijden in 1900, waarvan aangifte werd gedaan door de 36-jarige aanspreker Dirk Willem Gerwig, kwamen de huizen op naam van zijn weduwe J.E. den Hertog. Die verhuisde in 1902 met haar dochter naar het huis Kerkhof A 78 (nu Kerkplein), waar tevoren schilder H.L. Vervat had gewoond. Na haar overlijden kwamen de huizen aan de Dannestraat in 1905 op naam van haar kinderen, die de panden in 1921 verkochten aan de huis schilder Hendrik Post van de Dannegracht.

Dirks zoon Dirk Johannes de Jager¹⁵ was brievenbesteller. Hij vertrok in 1876 naar Loenen, maar kwam omstreeks 1893 met vrouw en drie kinderen terug naar Breukelen-Nijenrode. Hij woonde daar op verschillende adressen, onder andere Dannestraat 1, Brouwerij 6 en Dannestraat 8. Omstreeks 1905 kocht en betrok hij het houten huis Bohème, aan de noordzijde van de Poeldijk (toen Wijk B nr. 74, later Stationsweg 2 en omstreeks 1985 gesloopt). Zijn vrouw verhuurde er kamers aan diverse onderwijzeressen en ambtenaren. Om over de Kerkvaart te komen hadden zij geen polsstok nodig, want zij maakten gebruik van de draaibrug die voor het huis van de burens (nu Marijkestraat 26) lag. Pas in 1914 vroeg en kreeg Dirk Johannes vergunning voor het aanleggen van een eigen draaibrug. De constructietekening was gemaakt door zijn neef Jacobus de Jager uit Nieuwersluis, die de brug ook gebouwd heeft.¹⁶ Dirk Johannes overleed in 1920. Zijn weduwe verhuisde in 1935 naar Mr. Tripkade 21 in Maartensdijk-Tuindorp (nu gemeente Utrecht).

Noten

- 1 Mevrouw H. van der Lee-van Essen, Straatweg 216 te Breukelen, dochter van Adriana van Essen-Balk.
- 2 Dirk de Jager, geb. Breukelen-St. Pieters 15.3.1824, overl. Breukelen-Nijenrode

- 23.1.1900. Hij trouwde op 22.10.1853 te Breukelen-St. Pieters met Gerritje Wagenaar, geb. aldaar 4.4.1830, overl. Breukelen-Nijenrode 31.8.1855 en hertrouwde omstreeks 1857 met Elisabeth den Hertog (geb. Namen 21.6.1824, overl. Breukelen-Nijenrode 6.12.1904).
- 3 Dirk de Jager, geb. Zuilen 1789, overl. Breukelen-St. Pieters 15.8.1833 (zoon van Willem de Jager en Melia Tukker), werkman, Hervormd; trouwde Adriana Stekelenburg, geb. Breukelen-St. Pieters 1791, overl. aldaar 25.4.1867 (dochter van Jacobus Stekelenburg).
  - 4 Cornelia Maria de Jager, geb. Breukelen-St. Pieters 1825, trouwde aldaar 2.8.1851 met Hermanus Nagtegaal en vertrok naar Maarssen; Arie de Jager, geb. 1826 en Ambrosius de Jager, geb. 1830.
  - 5 Gerritje Wagenaar was een dochter van Willem Wagenaar, geb. 1792, veenman te Breukeleveen, en van Adriana Zeldenrijk.
  - 6 Zie H.J. van Es, 1994. Tussen 's-Heerenwagenweg en Danne te Breukelen (4). Tijdschrift Historische Kring Breukelen, jaargang 9, nr. 1, blz. 19 en 21.
  - 7 Nicolaas (Klaas) de Jager, geb. Zuilen 20.5.1820, overl. Breukelen-St. Pieters, 18.11.1862, trouwde aldaar 1.5.1844 met Petronella (Pietje) Wagenaar, geb. Breukelen-St. Pieters 22.8.1822. Hun dochters waren Adriana (geb. Breukelen-St. Pieters 30.11.1845) en Wilhelmina (geb. Breukelen-St. Pieters 26.1.1848). Het overlijden van Nicolaas werd aangegeven door zijn broer Dirk, werkman, oud 36 jaar (moet zijn: 38) en J.C. Strietman, tuinman, oud 48 jaar.
  - 8 Willem Hendrik Boom, geb. Kortenhoef 31.5.1833, overl. Breukelen-St. Pieters 18.3.1907. Een van zijn kinderen, Willem Nicolaas Boom, geb. Breukelen-St. Pieters 21.8.1873, volgde hem op als jager-bosbaas.
  - 9 W.H. Boom, 1989. Jeugdherinneringen van een oud-Breukelaar. Tijdschrift Historische Kring Breukelen, jaargang 4, nr. 4, blz. 201.
  - 10 Johannes Broekhuizen, geb. Breukelen-Nijenrode, 9.9.1833, overl. Breukelen-St. Pieters 24.4.1911. Zijn zoon Johannes Pieter Broekhuizen, geb. Breukelen-St. Pieters 10.7.1877, volgde zijn vader op als koetsier.
  - 11 J.C. Strietman, geb. Haarlem 1814, overl. Breukelen-St. Pieters 26.5.1897. Zijn schoonzoon was Dirk van der Horst, geb. Velsen 1844, overl. Breukelen-St. Pieters 2.2.1904. Zij woonden Zandpad 14a, later vernummerd tot 34 (nu Laan van Gunterstein 1). De tuinhuiswoning staat ten noorden van de Laan achter de boerderij en onder één dak met het koetshuis.
  - 12 Elisabeth den Hertog, geb. Namen 21.6.1824, overl. Breukelen-Nijenrode 6.12.1904. Ze kreeg twee kinderen, Dirk Johannes in 1858 en Theodora in 1862. Haar moeder Theodora Tieleman, weduwe van Adrianus den Hertog, geb. Utrecht 21.8.1794, overl. Breukelen-Nijenrode 3.11.1870, woonde van 1860 tot 1870 bij haar in. Volgens het familieboek uit 1992 van K. Balk-Oud, "De familie Balk", Uitg. Pirola te Schoorl, was Dirk de Jager tuinman op het landgoed Gunterstein en Elisabeth den Hertog de dochter van een officier te Namen (in het bevolkingsregister Breukelen-Nijenrode komt de vorm "den Hertog" een enkele keer voor, maar herhaalde malen staat er "den Hartog").
  - 13 Pieter Balk, geb. Edam 21.1.1860, overl. Breukelen-Nijenrode 17.2.1936, was smidsknecht bij Nicolaas van der Wal in de Brugstraat (nu nr. 11). Zijn baas overleed op 8.1.1884 en diens weduwe trouwde op 10.7.1885 met de uit Harmelen afkomstige smidszoon Jacobus Hendrik van Peer. Die zette het bedrijf voort, waarna Balk in 1885 een eigen smederij begon in de Herenstraat nr. 220 (nu nr. 8) op de hoek van de Nauwe of Watersteeg. Hij trouwde op 30.11.1885 met Theodora de Jager, geb. Breukelen-Nijenrode 15.11.1862. Zij kregen vijf dochters (Kaatje 1886, Johanna Elizabeth 1887, Adriana 1890, Theodora Pieterella 1891, Alida 1897) en twee zoons (Wouter 1893 en Dirk 1902).
  - 14 Kadastrale legger Breukelen-Nijenrode (Gemeentehuis te Breukelen), art. 761 ten name van Dirk de Jager, winkelier-werkman, Sectie C nrs. 13, 14 en 15, tweemaal "huis en erf 76 el, klasse 17, belastbaar bedrag f 33" en "huis en erf 80 el, klasse 17, belastbaar bedrag f 33".
  - 15 Dirk Johannes de Jager, geb. Breukelen-Nijenrode 2.11.1858, overl. aldaar 16.11.1920. Hij trouwde met Alyda Hienekamp, geb. Nijkerk 25.2.1859, overl. Breukelen-Nijenrode 9.8.1899. Op 17.8.1901 trouwde hij met Johanna Führen, geb. Hilversum 19.11.1859. Kinderen uit zijn eerste huwelijk zijn: Dirk (1883), Hendrik (1884), Elisabeth (1887) en Willem Adriaan (1894).
  - 16 Archief gemeente Breukelen-Nijenrode, inv. nr. 8/104, Agenda 1914, rubriek XXIV nr. 2 en 3: tekening voor draaibrug over de Kerkvaart bij perceel Sectie B nr. 74 voor D.J. de Jager en een vergunning voor D.J. de Jager voor een uitweg op de Poeldijk.